

Organizacije civilnog društva i sektor bezbednosti

Zorana Atanasović

1. **Zbog čega su organizacije civilnog društva (OCD) deo sektora bezbednosti?**
2. **Po čemu se organizacije civilnog društva razlikuju od drugih aktera u reformi sektora bezbednosti (RSB)?**
3. **Koje su uloge OCD u sektoru bezbednosti?**
4. **Koji se izazovi postavljaju pred organizacije civilnog društva?**
5. **Kako OCD mogu pružiti podršku državnim institucijama u reformi sektora bezbednosti?**
6. **Kako OCD mogu nadzirati primenu politike bezbednosti?**
7. **Na koji način OCD iniciraju reforme u sektoru bezbednosti?**

Izdavanje pojmovnika omogućio je Institut za održive zajednice (ISC), uz podršku američkog naroda donacijom USAID-a br. 169-A-0006-00104-00. Mišljenja izneta u ovoj publikaciji su izneta od strane autora i nužno ne odlikavaju mišljenje ISC-a, USAID-a ili Američke vlade.

Ovaj pojmovnik je štampan u okviru projekta Povećanje učešća građana u politici bezbednosti. Cilj ovog projekta je da osnaži učešće građanskog društva i građana u procesima odlučivanja o pitanjima bezbednosti na lokalnom i nacionalnom nivou.

Ilustracije u tekstu predstavljaju deo aktivnosti organizacija građanskog društva vezanih za bezbednosne teme. Zahvaljujemo se sledećim organizacijama što su nam ustupile svoje materijale:

ASTRA-Anti Trafficking Action, www.astra.org.yu
Evropski pokret u Srbiji, www.emins.org
ISAC fond www.isac-fund.org
Beogradski centar za ljudska prava, www.bgcentar.org.yu

Aktivnosti Evropskog pokreta u Srbiji i Centra za civilno-vojne odnose

Pojmovnici Centra za civilno-vojne odnose su kratki analitički tekstovi koji objašnjavaju ključne pojmove vezane za reformu sektora bezbednosti, bezbednosne integracije i studije bezbednosti. Namenjeni su pre svega političkim odlučiocima, novinarima, predstavnicima građanskog društva, kao i svim zainteresovanim građankama i građanima koji žele aktivnije da se uključe u nadzor tokova reforme sektora bezbednosti. Molim Vas da svoje komentare i predloge za nove teme Pojmovnika šaljete na office@ccmr-bg.org s naznakom "za urednicu Pojmovnika".

Organizacije civilnog društva i sektor bezbednosti

Zorana Atanasović

Napomena: Primeri navedeni u ovoj publikaciji ne predstavljaju sveobuhvatan pregled aktivnosti organizacija civilnog društva u reformi sektora bezbednosti, već samo ilustraciju glavnih poenti datih u ovom Pojmovniku. Detaljniji pregled aktivnosti OCD možete naći u “Direktorijumu organizacija i institucija zainteresovanih za bezbednosne teme”, Beograd: Centar za civilno-vojne odnose, 2008. godine.

1. Zbog čega su organizacije civilnog društva deo sektora bezbednosti?

Organizacije civilnog društva igraju važnu ulogu u reformi sektora bezbednosti. Danas se ekonomska nestabilnost, strah za ličnu bezbednost, strah od političkog i kulturnog nasilja ili ekološke pretnje pre doživljavaju kao pretnje bezbednosti nego kao postojanje eventualne mogućnosti izbijanja novog svetskog rata. Savremeni izazovi, rizici i pretnje bezbednosti nisu nužno samo vojni. Bezbednost građana i građanki ne može biti obezbeđena isključivo vojnim sredstvima, niti je država jedini subjekt koji može da odgovori na raznovrsne bezbednosne potrebe različitih grupa unutar jedne političke zajednice. Stoga se broj državnih i nedržavnih aktera koji učestvuju u formisanju, sprovođenju i nadzoru bezbednosne politike uvećao.

Organizacije civilnog društva, odnosno udruženi građani direktno su zainteresovani za pitanja o tome koje se vrednosti štite, na koji način se to os-

tvaruje i koliko koštaju bezbednosne usluge koje se finansiraju iz državnog budžeta. Zbog toga ove organizacije treba da učestvuju u definisanju zaštićenih vrednosti i interesa, kao i u praktičnom nadziranju nacionalne bezbednosti. Na lokalnom nivou OCD su često u boljoj poziciji od policije ili lokalne vlasti kada je reč o konsultovanju sa građanima. One imaju više mogućnosti da se raspitaju o strahovima i prioritetima građana i građanki, kao i da predlažu rešenja koja će odgovarati i ranjivim grupama. Zajedničke procene rizika i kreiranje poverenja neophodnog za regionalnu bezbednosnu saradnju nekada je lakše sprovesti uspostavljanjem neformalnih kontakata i saradnje organizacija civilnog društva nego korišćenjem birokratizovanih i sporih kanala međudržavne saradnje.

Organizacije civilnog društva unapređuju upravljanje sektorom bezbednosti na sledeće načine:

- One informišu najširu javnost i pokreću debatu o najznačajnijim bezbednosnim pitanjima.
- Organizovano zastupanje ideja i interesa građana predstavlja most između institucija države i građana, što doprinosi povećanju razumevanja između države i njenih građana. Organizacije civilnog društva informišu državne institucije u sektoru bezbednosti o tome kako aktivnosti koje sprovodi državni organi utiču na javnost i na društvo uopšte.
- Civilni eksperti mogu, zbog toga što nisu deo državnih struktura bezbednosti, imati

kritički pogled na sektor bezbednosti i svojim analizama, predlozima i javnim raspravama mogu unaprediti postojeća i rešenja koja su u pripremi.

- One zastupaju interese i potrebe manjinskih grupa kada je reč o pitanjima bezbednosti (žena, etničkih manjina, mladih itd.).

Čega se građani Srbije plaše?

Prema istraživanjima javnog mnjenja¹ koje je u sedam navrata, u periodu od juna 2003. do aprila 2005. godine, sproveo Centar za civilno-vojne odnose iz Beograda, građani Srbije ocenili su da se glavne pretnje bezbednosti zemlje nalaze u samoj Srbiji. Najveći procenat ispitanih građana (60,6%) smatra da bezbednost naše zemlje najviše ugrožavaju potencijalni sukobi u nacionalno mešovitim sredinama (Kosovo i Metohija, jug Srbije, Sandžak, Vojvodina), zatim organizovani kriminal (32,85%) i ekonomski i socijalni sukobi i napetosti (29,70%). U poslednje dve godine strah od nemaštine, bolesti i drugih problema proisteklih iz lošeg ekonomskog položaja dospelo je na prvo mesto strahova građana Srbije u ispitivanjima javnog mnjenja.

2. Po čemu se organizacije civilnog društva razlikuju od drugih aktera u RSB?

Organizacije civilnog društva (OCD), zajedno sa medijima, dobrovoljnim grupama, sindikatima, obrazovnim institucijama, istraživačkim institutima, grupama za pritisak i religijskim grupama, čine elemente građanskog društva. One su jedan od aktera u sektoru bezbednosti, tj. one su nedržavni akter koji ne koristi silu.

- Za razliku od privatnog sektora bezbednosti ili od paravojski, organizacije građanskog društva doprinose podizanju bezbednosti građana **bez upotrebe fizičke sile i bez ostvarivanja profita ili komercijalnih dobiti.**
- Za razliku od pojedinaca i institucija u državnom sektoru bezbednosti, organizacije

građanskog društva **ne moraju zastupati i sprovesti zvaničnu politiku Vlade.** One su institucionalno odvojene od vlade, osnovane uz dobrovoljno učestvovanje građana i dobrovoljnim ulaganjima i samosvojne su kada je reč o unutrašnjem ustrojstvu, kontroli i upravljanju². Zbog svog **nezavisnog statusa** one su u poziciji da **nadziru sprovođenje Vladine politike i da ukazuju na specifične potrebe određenih grupa**, npr. žena, dece, manjinskih grupa.

- Za razliku od političkih stranaka, cilj njihovog rada nije osvajanje glasova na izborima, već unapređenje politike zarad dobrobiti društva ili grupe koju zastupaju.
- Kao i svi legitimni akteri u jednoj demokratskoj zajednici i OCD funkcionišu u skladu sa zakonima zemlje u kojoj rade i stoga obično imaju formalnu institucionalnu strukturu koja odgovara za zakonitost i uspešnost rada organizacije.

3. Koja su uloge organizacija civilnog društva u sektoru bezbednosti?

Odnos organizacija građanskog društva i sektora bezbednosti je kompleksan. Ove organizacije ostvaruju nekoliko funkcija u sektoru bezbednosti. Organizacije civilnog društva u reformi sektora bezbednosti imaju sledeću ulogu:

- Pružaju podršku državnim institucijama tako što daju savete tokom kreiranja i sprovođenja politike bezbednosti. One su rezervoar civilne ekspertize i to je njihova najveća snaga. Organizacije mogu samostalno podnositi inicijative državnim institucijama (npr. u vidu predloga zakona, predloga dopuna zakonskih i strateških dokumenata), ali ih i državne institucije mogu uključiti u proces kreiranja i sprovođenja politike bezbednosti (Na primer, predstavnici organizacija mogu biti članovi radne grupe za formulisanje zakona ili strateških dokumenata.).
- Nadgledaju razvoj i primenu politike bezbednosti. To što su nezavisne u odnosu na državne institucije dodatna je preporuka ovima organizacijama da mogu vršiti nadzor nad sektorom bezbednosti. Da bi ostvarile

¹ Detaljnije: M. Timotić i M. Hadžić (ur.), *Javnost i Vojska*, CCVO, Beograd, 2006.

² Salamona i Anheiera (prema Mihajlović, 2005)

ovaj cilj, organizacije moraju razviti mehanizme i procedure za prikupljanje podataka i za izveštavanje o sektoru bezbednosti. Praćenjem događaja u sektoru bezbednosti i korišćenjem svih zakonski dostupnih oblika delovanja (lobiranje, nadzor sprovođenja zakona i protesti kao najradikalniji oblik akcije) OCD pomažu u tome da se razviju norme demokratskog ponašanja.

- Svojim aktivizmom podstiču promene. Umrežavanjem sa drugim organizacijama i u saradnji sa medijima i uz njihovu podršku, ove organizacije osnažuju svoj uticaj u zagovaranju reforme sektora bezbednosti.

4. Koji se izazovi postavljaju pred organizacije civilnog društva?

Informacije koje su vezane za bezbednost često su osetljive ili poverljive, pa je sektor bezbednosti tradicionalno najzatvoreniji deo javne uprave. Zbog toga su brojni i izazovi sa kojima se suočavaju organizacije civilnog društva zainteresovane za sektor bezbednosti:

- Njihovo delovanje podrazumeva da je u društvu razvijena svest o tome da građani imaju pravo da učestvuju i da treba da učestvuju u formulisanju i sprovođenju politike bezbednosti. Sektor bezbednosti predstavlja, i u društvima u kojima je razvijena demokratija, onu oblast društvenog života koja je najmanje otvorena za javnost. Događa se dosta često da se u pitanje ne dovodi monopol koji državne institucije imaju nad samostalnim donošenjem strateških odluka. U nedemokratskim društvima ne prepoznaje se potreba da i javnost ima ulogu u nadzoru nad politikom bezbednosti. Često se, stoga, nevladine organizacije i nezavisni eksperti koji postavljaju pitanja vezana za rad državnih bezbednosnih institucija sumnjiče za špijunažu ili za nameru urušavanja državnog poretka. Samo promenom svesti i kreiranjem kulture dijaloga između državnih i nedržavnih aktera u sektoru bezbednosti može se garantovati demokratsko upravljanje politikom bezbednosti.
- Organizacije koje su zainteresovane za praćenje sektora bezbednosti često se suočavaju sa tim da su mnogi aspekti rada državnih institucija u sektoru bezbednosti

pravno zaštićeni od uticaja javnosti i da postoji opasnost da država opstruira napore civilnog društva da kao akter učestvuje u reformi ovog sektora. Da bi javni nadzor mogao da se odvija, zakonima mora precizno biti definisano to koje informacije i pod kojim uslovima mogu nositi oznaku državne tajne.³

- Preduslov za efikasan nadzor nad sektorom bezbednosti predstavlja postojanje razvijenih kapaciteta organizacija civilnog društva. Odnosno, potrebno je da postoji interesovanje organizacija civilnog društva za bavljenje bezbednosnim temama, da postoje civilni eksperti iz oblasti bezbednosti, kao i da postoje stabilni izvori finansiranja organizacija civilnog društva koje se bave bezbednosnim temama. Razumevanje pojava i procesa u sektoru bezbednosti zahteva specijalizovano znanje. Veliki broj društava suočen je sa nedostatkom ekspertize izvan državnih institucija, a samim tim i sa nerazumevanjem problema.

Kako građani percipiraju OCD i kako građansko društvo samo sebe percipira

Jedan od rezultata istraživanja o organizacijama civilnog društva zainteresovanim za bezbednosna pitanja koje je Centar za civilno-vojne odnose izveo u okviru projekta *Povećanje učešća građana u bezbednosnoj politici* bio je da organizacije izvode aktivnosti vezane za bezbednosna pitanja, ali da bezbednost često doživljavaju tradicionalno, odnosno kao delatnost za koju su zaduženi vojska, policija i tajne službe. Stoga OCD često ne prepoznaju to da su njihove aktivnosti usmerene ka rešavanju društveno značajnih pitanja koja tematski pokrivaju bezbednost shvaćenu u širem smislu, odnosno kao oslobođenost od pretnji. Organizacije koje se bave zaštitom ljudskih prava u odnosu na državne organe bezbednosti ili monitoringom korupcije često ne prepoznaju to da su ova pitanja ključna za subjektivni osećaj

³ Više informacija o tome koji podaci zaslužuju da nose oznaku tajne u pojmovniku Đorđa Popovića *Šta sme, a šta ne sme da bude tajna o državnom sektoru bezbednosti?*, Beograd: Centar za civilno-vojne odnose, 2008.

bezbednosti običnih građana. Zbog toga nije ni čudo što obični građani ne prepoznaju ekspertizu nevladinog sektora kada je reč o bezbednosnim pitanjima.

Ovaj nalaz dopunjuju i nalazi istraživanja javnog mnjenja⁴ koje je u novembru 2006. godine sproveo Smart kolektiv iz Beograda u saradnji sa Strateškim marketingom. Ovo istraživanje ukazuje nam da građani nemaju jasnu predstavu o tome čime se bave organizacije civilnog društva. Tek nešto više od polovine ispitanih građana (54%) znalo je na šta se termin "organizacija civilnog društva" odnosi, dok su kod skoro polovine ispitanika (47%) prve asocijacije na spominjanje ovog pojma bile negativne. Veoma mali procenat (14%) smatra da organizacije civilnog društva rade u interesu Srbije. Rad organizacija civilnog društva opaža se kao najmanje koristan u oblastima koje utiču na svakodnevni život građana, a najviše koristan u pružanju pomoći ranjivim grupama (osobe sa posebnim potrebama, žrtve porodičnog nasilja i sl.). Ovakav stav građana prema građanskom društvu može biti prepreka popularizaciji ideje da organizacije civilnog društva imaju pravo da postavljaju pitanja o visokoj politici i radu državnih tela zaduženih za bezbednost države.

5. Kako OCD mogu pružiti podršku državnim institucijama u reformi sektora bezbednosti?

Ove organizacije pre svega pružaju podršku institucijama države u reformi sektora bezbednosti. Organizacije civilnog društva predstavljaju rezervoar civilne ekspertize i pružaju stručnu podršku državnim institucijama tokom kreiranja i sprovođenja politike bezbednosti. Pomoć OCD se uglavnom ogleda u ekspertizi prilikom izrade zakona ili strateških dokumenata, u organizovanju obuka za zaposlene u državnim institucijama u sektoru bezbednosti ili u objavljivanju publikacija koje javnosti približavaju bezbednosne teme.

⁴ Javno mnjenje o organizacijama civilnog društva u Srbiji, Smart kolektiv, Strateški marketing, 2006. godine, www.smartkolektiv.org

U Srbiji postoji više primera dobre prakse organizacija civilnog društva, odnosno njihovog učestvovanja u izradi zakonskih rešenja i izvođenju različitih obuka. Društvo predstavnike organizacija civilnog društva prepoznaje kao pojedinačne eksperte za pojedina pitanja iz oblasti bezbednosti, pa je tako, na primer, predstavnik Centra za civilno-vojne odnose bio član komisije koja je izradila Zakon o službama bezbednosti Savezne Republike Jugoslavije, koji je usvojen 2002. godine. Organizacije građanskog društva su svojom ekspertizom značajno doprinele razvoju strateških dokumenata i razumevanju reformskih procesa u sektoru bezbednosti. Predstavnik CCVO je, na primer, bio na čelu radne grupe zadužene za pitanja bezbednosti mladih u okviru izrade Strategije za mlade Ministarstva odbrane i sporta.

S obzirom na to da u organizacijama civilnog društva postoji ekspertiza, one imaju veoma važnu ulogu u obrazovanju, tj. u sticanju novih znanja o bezbednosnim temama. Do sada su organizacije civilnog društva organizovale raznovrsne programe obuke, počev od jednostavnih seminara za predstavnike onih ministarstava koja su deo sektora bezbednosti, pa do specijalističkih studija na Univerzitetu u Beogradu čiji su polaznici bili predstavnici sektora bezbednosti. Publikacije OCD nekada određene teme prvi put predstavljaju na sveobuhvatan način. Tako priručnik ISAC fonda pod

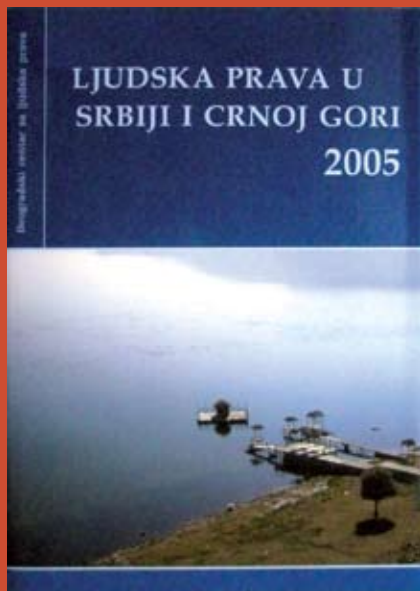
Naslovna stranica Zbornika radova Devete škole reforme sektora bezbednosti koji je izdao ISAC fond

nazivom *Vodič kroz Partnerstvo za mir* predstavlja prvu publikaciju na srpskom jeziku koja za potrebe domaće publike objašnjava kakve mogućnosti ima naša zemlja u okviru ovog programa.

6. Kako OCD mogu nadzirati primenu politike bezbednosti?

Druga uloga koju imaju organizacije građanskog društva odnosi se na nadgledanje primene politike bezbednosti. Organizacije prate događaje u sektoru bezbednosti i koriste zakonski dostupne oblike delovanja. Status ovih organizacija, odnosno to što su nezavisne od institucija države OCD dodatno preporučuje kao organizacije koje treba da vrše nadzor nad sektorom bezbednosti. U Srbiji ne postoji sistematski nadzor nad državnim institucijama koje čine sektor bezbednosti. Nijedna pojedinačna organizacija civilnog društva nema kapacitete da samostalno prati celokupan sektor bezbednosti. Ne postoji ni kontinuirano praćenje rada najznačajnijih institucija u sektoru bezbednosti. Sektor odbrane i bezbednosti je do sada jednokratno bio deo izveštaja monitoringa državnih institucija (Na primer, bio je deo monitoringa procesa pridruživanja Srbije Evropskoj uniji koje je 2005. godine izradio Palgo centar iz Beograda, a koji je sadržao i delove posvećene reformi vojske, policije, zatvorskog sistema i suzbijanja kriminala ili deo Godišnjeg izveštaja Helsinškog odbora za ljudska prava u kome su dešavanja u sektoru bezbednosti obrađena u posebnom poglavlju.). Postoje pozitivni primeri ve-

Naslovna stranica izveštaja Ljudska prava u Jugoslaviji koju izdaje Beogradski centar za ljudska prava

zani za pojedina pitanja koja se odnose na više aktera u sektoru bezbednosti. Beogradski centar za ljudska prava od 1997. godine objavljuje godišnji sintetički izveštaj o stanju ljudskih prava u državi. U njemu se izveštava o uživanju, ograničenjima ili kršenjima ljudskih prava, izdvajaju se pojave koje upućuju na to da državne institucije bezbednosti ozbiljno krše ljudska prava i daju empirijski rezultati o tome kolika je svesti građana kada su u pitanju njihova prava. Monitoring suđenja osumnjičenim pripadnicima oružanih snaga takođe je razvijen u Srbiji i sprovodi ga nekoliko organizacija (Beogradski centar za ljudska prava, Komitet pravika za ljudska prava, Fond za humanitarno pravo, Helsinški odbora za ljudska prava iz Beograda). Postoje brojni pozitivni primeri monitoringa različitih tema iz oblasti bezbednosti. Takvo je, na primer, istraživanje Inicijative mladih za ljudska prava iz Beograda o primeni Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja sadrži delove koji se odnose na institucije sektora bezbednosti, kao i praćenje primene Nacionalne strategije za borbu protiv korupcije u radu Parlamenta Republike Srbije, koje je sprovela organizacija Transparentnost Srbija kako bi doprinela unapređenju implementacije Nacionalne strategije za borbu protiv korupcije u Parlamentu. Dostojno nije postojao specijalizovani monitoring koji bi bio isključivo fokusiran na sektor bezbednosti.

7. Na koji način OCD iniciraju reforme u sektoru bezbednosti?

Treća i podjednako značajna aktivnost OCD odnosi se na zagovaranje reformi u sektoru bezbednosti. Organizacije civilnog društva zagovaraju reforme i svojim aktivizmom podstiču promene. Najveći broj organizacija koje su osnovane devedesetih godina nastao je iz potrebe da se zaštite ljudska prava građana u represivnom režimu i da se institucionalizuju zahtevi za demokratizaciju Srbije.

Primeri dobre prakse s lokala

✓ **Projekat pod nazivom *Novembar – mesec bezbednosti*, Zaječar**

[...] tokom novembra meseca pripadnici policijskih patrola su, zajedno sa volonterima

Timočkog omladinskog centra i Omladine JA-ZAS Zaječar, delili specijalno pripremljene letke ispred noćnih klubova u glavnoj gradskoj ulici. Cilj projekta je da se utiče na vlasnike noćnih klubova da poštuju odluke lokalne samouprave o zabrani točenja alkohola maloletnim licima, kao i o zabrani ulaska maloletnih lica u ove objekte, odnosno da se među mladim ljudima promoviše zdrav način života. Pripadnici policije su, prema njihovim rečima, prošli obuku za pisanje projekata, pa očekuju da će u narednom periodu intenzivirati sprovođenje aktivnosti ove vrste.⁵

✓ „Mreža za reagovanje na elementarne nepogode“, Leskovac

„Načelnik civilne zaštite Jablaničkog okruga Milorad Marjanović i predstavnik Edukacionog centra Leskovac Jovan Islamović predstavili su projekat pod nazivom *Mreža za reagovanje na elementarne nepogode*. Ova lokalna mreža, koju čini još 13 organizacija civilnog društva,

organizuje uz saradnju civilne zaštite treninge za obuku volontera. Reč je o inicijativi koja je nastala u trenutku kada je civilna zaštita u Jablaničkom okrugu bila potpuno zapuštena, a bila je direktno podstaknuta prošlogodišnjim poplavama.“⁶

✓ Formiranje opštinskih saveta za bezbednost – Bujanovac, Preševo, Medveđa

„Opštinski saveti za bezbednost formirani su u opštinama Bujanovac, Preševo i Medveđa tokom 2005. godine, a na inicijativu OEBS. U njihov rad uključena je i britanska agencija za međunarodni razvoj. Ideja iz koje su se razvili Opštinski saveti bila je da pitanja iz oblasti bezbednosti nisu samo stvar policije, već i samih građana zaposlenih u različitim institucijama koji takođe imaju odgovornost za stanje bezbednosti. Cilj saveta je da okupi ljude iz različitih branši i etničkih zajednica kako bi se svi zajedno postarali o tome da se građani osećaju bezbednije.

⁵ Zaječar kao primer saradnje policije i civilnog društva, ali i kontrasta između subjektivnog i objektivnog osećanja bezbednosti, http://www.bezbednost.org/zajecar_kao_primer_saradnje_policije_i_civilnog_drustva

⁶ Drugi opštinski forum održan u Leskovcu, <http://www.bezbednost.org/drugi-opstinski-forum-odrzan-u-leskovcu>

Plakat ASTRA - Anti Trafficking Action

Korisni izvori:

1. Barnes, Karen and Albrecht, Peter: Civil Society Oversight of the Security Sector and Gender, *The Gender and Security Sector Reform Toolkit*, Geneva: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), 2008.
2. Caparini, Marina; Fluri, Philipp and Ferenc, Molnar, eds. *Civil Society and the Security Sector: Concepts and Practices in New Democracies*. Geneva: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), 2006.
3. Civilno društvo u Srbiji, portal o civilnom društvu u Srbiji, www.civilnodrustvo.org
4. Hadžić, Miroslav, (In)Ability of the Local NGOs to Influence Law-Making, Process: Between Lack of Will and Lack of Knowledge. in *Legal Framing of the Democratic Control of Armed Forces and the Security Sector: Norms and Reality/ies*, Biljana Vankovska (ed). Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Centre for Civil-Military Relations, Belgrade, 2001.
5. *Javno mnjenje o NVO sektoru u Srbiji*, Beograd: Smart kolektiv, Stratedžik marketing, 2006. Dostupno na: www.smartkolektiv.org
6. *NVO sektor u Srbiji*, Mreža vanredno izdanje, Beograd: Građanske inicijative, 2005.
7. *Nevladine organizacije pre i posle 5. oktobra 2000: Nepotrebni prijatelji*, članak objavljen u nedeljniku Vreme, broj 678, 1. januar 2004. godine
8. Petrović, Predrag, Pokušaj debate – mapiranje debate o NATO u civilnom društvu Srbije, *Bezbednost Zapadnog Balkana* br. 5, 31–40
9. Paunović, Žarko: *Deset godina NVO u SR Jugoslaviji: od ilegalaca i neprijatelja do važnih aktera društvenih promena*, preuzeto sa portala www.civilnodrustvo.org, 22. 7. 2008.
10. *Uloga civilnog društva u reformi sektora bezbednosti*. Mreža 45, Specijalno izdanje, Beograd: Građanske inicijative, maj 2005.

Urednica izdanja Pojmovnika je mr Sonja Stojanović. Ovaj pojmovnik je sastavila Zorana Atanasović, istraživačica u Beogradskoj školi za studije bezbednosti, na osnovu dugogodišnjeg iskustva u pružanju besplatne pravne pomoći građanima koji imaju pitanja vezana za funkcionisanje Ministarstva odbrane i Ministarstva unutrašnjih poslova.

Ovaj i ostali pojmovnici su dostupni i na www.bezbednost.org/pojmovnici. Na internet prezentaciji www.bezbednost.org možete naći i Direktorijum organizacija civilnog društva i pojedinaca zainteresovanih za bezbednosne teme, informaciju o njihovim aktivnostima, novim publikacijama i konkursima za obuke, konferencije i poslove u organizacijama građanskog društva u Srbiji, koje se interesuju za bezbednosne teme.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

061.2:351.74/.75

АТАНАСОВИЋ Зорана

Organizacije civilnog društva i sektor bezbednosti : pojmovnik / Zorana Atanasović. - Beograd : Centar za civilno-vojne odnose, 2008 (Beograd : Goragraf). - 8 str. : ilustr. ; 24 cm. - (Bezbednost)

Tiraž 2.000. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Korisni izvori: str. 8.

ISBN 978-86-83543-56-4

a) Невладине организације б) Безбедносни сектор
COBISS.SR-ID - 152041996

Impresum

Urednica Pojmovnika: Sonja Stojanović

Autorka: Zorana Atanasović

Izdavač: Centar za civilno-vojne odnose, Beograd
www.ccmr-bg.org

Lektura i korektura: Tatjana Hadžić

Dizajn i kompjuterska priprema: Saša Janjić

Štampa: GORAGRAF, Beograd

Tiraž: 2000 primeraka